

ПРИКАЗИ

УДК 81:159.9(049.32)
81'373.7(049.32)
Приказ
Примљено: 1. 9. 2024.
Прихваћено: 15. 9. 2024.

**ПРИКАЗ МОНОГРАФИЈЕ ФРАЗЕОЛОГИЈА
И КОГНИТИВНА ЛИНГВИСТИКА
(Фразеологија и когнитивна лингвистика, Загреб: Средња Еуропа, 2022)**

Монографија *Фразеологија и когнитивна лингвистика* коју је написала Јелена Паризоска, објављена је 2022. године у Загребу, у издању Средње Европе. Ово дело истражује фразеологизме кроз призму когнитивне лингвистике, и анализира везе између значења и граматичке структуре фразеолошких јединица.

Ауторка, Јелена Паризоска, дипломирала је на катедрама за енглески и руски језик и књижевност на Филозофском факултету у Загребу, а 2019. је на истом факултету докторирала с темом о променљивости глаголских фразема у енглеском и хрватском језику, применом когнитивнолингвистичке анализе. Њена професионална активност обухвата наставни, научни и лексикографски рад.

Когнитивна лингвистика проучава интеракције између језика и когниције, односно начин на који језик утиче на мисаоне процесе и како се језик мења у складу с развојем људског менталитета. Један од основних постулата когнитивне лингвистике је да језик обликује мисли и да је тесно повезан са културом.

Књига је подељена у три главна дела. Први део се бави односом између значења и граматике, и обухвата три поглавља: 1. Увод, 2. Фразеолошко значење у когнитивној лингвистици, 3. Концептуално-граматичко устројство глаголских фразема. Други део разматра променљивост фразема и садржи четири поглавља: 4. Променљивост фразема, 5. Номинализација глаголских фразема, 6. Субјективизација у поредбеним фраземима, 7. Модификација глаголских фразема. Трећи део се бави прагматичним аспектима фразеологије, са два поглавља: 8. Примена когнитивнолингвистичког приступа у лексикографији, 9. Проучавање фразема у енглеском као страном језику. На крају, књига садржи закључак, попис извора, литературу и регистар појмова.

Паризоска користи когнитивнолингвистички приступ, који је данас доминантан у лингвистичким истраживањима. Међутим, иако је овај приступ широко распрострањен, постоји релативно мало студија које се директно баве фразеолошким јединицама из овог угла. На пример, европски језици често деле сличне фразеологизме, као што су: *break the ice* (пробити лед, што значи започети нешто), *on cloud nine* (бити на седмом небу, што значи бити јако срећан), или *a bird in the hand is worth two in the bush* (боље врабац

у руци него голуб на грани, што указује на вредност онога што већ имамо у односу на оно што можемо изгубити).

У првом делу књиге, Паризоска разматра терминологију и дефинише шта подразумева под фразеолошким значењем. Ослањајући се на радове из руске и англоамеричке лингвистике, ауторка се одлучује за термин *фразем*, који описује као језичку јединицу која обједињује концептуалну мотивацију значења, симболичност граматике и конструкцијску природу језика. На пример, реч *ватра* може се користити за изражавање емоција попут *љутње* (*плануо је од беса*) или *љубави* (*горео је од љубави*), а њена граматичка конструкција такође доприноси значењу, у зависности од употребљеног предлога и падежа. То указује на когнитивну природу *фразема*, јер се значење добија кроз везу између фигуративног и дословног значења.

Други део књиге је најобимнији и представља суштински део истраживања. Паризоска кроз контрастивни приступ анализира структуре фразема на хрватском и енглеском језику, показујући како фразеолошке јединице функционишу на нивоу значења и структуре. Она наводи примере фразема попут *feather-light* (*лак као перо*) или *stone-cold* (*хладан као камен*), указујући да иако фраземи из различитих језика могу деловати различито, они често деле сличне концептуалне основе.

На пример, фразем *walking on eggshells* (ходати као по јајима) у енглеском, сличан је изразу *ићи као по јајима* у хрватском, што указује на метафору опрезности у оба језика.

Трећи део књиге бави се применом когнитивног приступа у лексикографији, што је посебно изазовно због фразема који имају више варијантних облика, као што је случај са изразом *правити од муве слона* (увећавати безначајне ствари), или *кад на врби роди грожђе* (нешто што је немогуће).

Паризоска такође указује на изазове у двојезичној лексикографији, зато што није увек лако наћи потпуно еквивалентне фразеолошке јединице у различитим језицима. На пример, енглески израз *get the hang of it* не може увек бити директно преведен на хрватски, али се може објаснити као *ући у шtos*. Наводимо неколико сличних примера:

- *be pirouetting in his grave* - превртати се у гробу;
- *skyrocket through the ranks* - стреловито се пробити (пробити се брзином муње);
- *walking on eggshells* - ићи као по јајима;
- *hit a nerve* - погодити у живац.

Јелена Паризоска ради на пројекту израде концептуалног речника хрватског језика, који је осмишљен као дескриптивни речник типа тезауруса. У трећем делу своје књиге, она се бави лексикографским аспектом обраде фразеолошких јединица, што је веома сложена тема. Наиме, фразеолошке јединице имају много различитих облика (на пример, изрази попут *правити од муве магарца* или *правити од муве слона*). Такође, често је немогуће од-

редити значење фразема само на основу појединачних речи које га чине, као у примерима *богу иза ногу* (што значи *далеко*) или *кад на врби роди грожђе* (што значи *никад*).

Фразеологија и когнитивна лингвистика Јелене Паризоске пружа свеобухватан преглед *фразема* из когнитивнолингвистичке перспективе, пошто истражује њихову структуру, значење и варијантност. Ово дело представља значајан допринос лингвистици и отвара нове могућности за даља истраживања у области лексикографије и когнитивне лингвистике. Књига је нарочито корисна лингвистима, студентима филологије и наставницима језика, јер пружа увид у комплексне механизме који обликују језичке јединице.

Валентина П. Божић¹

Саобраћајно-техничка школа „12. фебруар“, Ниш

¹ valentina.vanja.ni@gmail.com

**НОВАКОВИЋ, АЛЕКСАНДАР. УЏБЕНИЧКИ
КОМПЛЕТ У НАСТАВИ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ
ЈЕЗИКА. НИШ: ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ, 2022, 232. стр.**

Монографија Александра М. Новаковића *Уџбенички комплет у настави српског као страног језика* објављена је 2022. године при Филозофском факултету у Нишу на основу резултата рада на докторској дисертацији. Аутор се у монографији бави евалуацијом уџбеничких комплета који се користе у настави српског језика као страног и препорукама за њихову будућу израду. Сprovedено истраживање засновано је на теоријским и практичним циљевима међу којима издвајамо: 1) термилошко разграничење важних појмова; 2) нуђење предлога евалуационог обрасца за процену квалитета уџбеника и радних свезака у настави страних језика; 3) анализа постојећих уџбеничких комплета и њихових елемената у настави српског као страног уз помоћ креираног евалуационог обрасца; 4) указивање на важност постојања полифункционалних уџбеника и радних свезака као делова уџбеничког комплета.

Монографија се састоји из три велика поглавља: 1. *Уџбенички комплет у настави страног језика* (3–58), 2. *Евалуација уџбеничког комплета у настави страног језика* (59–95), 3. *Уџбеници и радне свеске у настави српског као страног језика* (97–191). На почетку се налази уводна реч аутора, а након ових поглавља следе закључак и обиман списак литературе који обухвата савремена истраживања у области методике страних језика, нарочито српског језика као страног, чиме су на једном месту сакупљене драгоцене библиографске одреднице које могу користити и другим истраживачима који желе да се баве овом облашћу. На крају су регистар термина и индекс аутора.

Прво поглавље монографије *Уџбенички комплет у настави страног језика* (3–58) се бави дефинисањем и разграничавањем теоријских појмова значајних за методiku наставе страних језика. На почетку су објашњени сегменти уџбеничког комплета, у које спадају уџбеник, радна свеска и други пратећи елементи. Важно је да уџбенички комплет одликује полифункционалност, која подразумева низ функција (нпр. стицање граматичке компетенције, мотивацију ученика, проверу знања, помоћ наставнику у наставном процесу, употребу аутентичних материјала и сл.), чији је заједнички циљ развој комуникативне компетенције ученика. Једино полифункционални наставни материјали омогућавају комплетно и свеобухватно учење путем

различитих врста садржаја, међу којима су нарочито драгоцене аудитивна и визуелна средства.

Аутор посебну пажњу посвећује електронским ресурсима актуелним у последње време у наставном процесу, међу којима издваја рачунаре и мобилне телефоне и објашњава њихову употребу у настави кроз историју до данас. Посебно у том контексту говори о електронском интерактивном уџбенику, дефинише и разграничава овај појам у односу на друга неусаглашена термилошка решења у досадашњој литератури, нуди смернице за његову израду, указује на његове предности и недостатке, као и када и како га наставници на најсврхисходнији начин могу користити и превазићи потенцијалне изазове у његовој употреби. Електронски интерактивни уџбеници се разликују према томе да ли им се може приступити путем рачунара или мобилних телефона, а одликује их посебно дидактичко-методичко обликовање прилагођено одговарајућем медијуму.

На крају првог поглавља аутор дефинише и објашњава употребу осталих елемената уџбеничког комплета, међу којима су, пре свега, аудитивна и визуелна средства, а обрађује и приручнике за наставнике. Аудитивни материјали су најзаступљенији у виду озвучених уџбеника и, у последње време, подкаста. Аутор се бави функцијом ових средстава у наставном процесу, предностима и недостацима њихове употребе и начинима њиховог креирања. Ово су савремени алати које треба укључити у наставу због развоја језичких вештина, међу којима је најважнији развој вештине слушања. На крају је представљен приручник за наставнике, као веома важан сегмент уџбеничког комплета, који треба да да наставницима одговарајуће смернице за ефикасне начине употребе уџбеника.

Друго поглавље *Евалуација уџбеничког комплета у настави страног језика* (59–95) обухвата дефинисање и анализу евалуације уџбеничког комплета и досадашњих истраживања на овом плану. Аутор настоји да одговори на питања како се спроводи евалуација уџбеничког комплета и шта треба да обухвати, а као њен главни циљ наводи измену и побољшање овог наставног средства, што даље доприноси унапређењу саме наставе. У досадашњој литератури не постоје усаглашена решења по питању структуре евалуационих образаца, који се међусобно веома разликују према дужини, фазама евалуације, броју критеријума за процену квалитета уџбеника и сл. Новаковић је модификовао и употпунио постојеће обрасце и стандарде квалитета домаћих и страних аутора и креирао свој евалуациони образац за процену квалитета штампаних и електронских интерактивних уџбеника и радних свезака у настави страног језика, што је уједно и први евалуациони образац који се може искористити за анализу уџбеника и радних свезака из српског језика као страног. Овај евалуациони образац обухвата анализу три сегмента: дизајн и опште атрибуте, садржај и дидактичко-методичко обликовање.

Дизајн и општи атрибути уџбеника се односе на ликовно-графичко уређење и друге техничке елементе (нпр. употреба боја, илустрација, фотографија, елемената графичког дизајна, димензије, квалитет штампе и сл.), док дидактичко-методичко обликовање подразумева функционалну целовитост и логичку организацију свих елемената уџбеника (нпр. постојање лингвометодичког предлошка, ефикасних начина презентовања вредности, интерактивности, адекватне дидактичко-методичке апаратуре, у коју спадају, рецимо, објашњења граматичких садржаја, речник, аудио и видео материјали, разноврсна питања, задаци, радни налози и сл.). Сви ови елементи обједињени су у садржају уџбеника, заједнички доприносе адекватном вођењу кроз наставни процес и ефикасном остваривању наставних циљева. У евалуационом обрасцу за процену квалитета радних свезака анализирају се исти сегменти, уз проширење листе критеријума које се односе на опште атрибуте и дидактичко-методичко обликовање. Аутор представља сваки од наведених критеријума понаособ и објашњава њихову улогу и очекиване карактеристике.

У трећем поглављу *Уџбеници и радне свеске у настави српског као страног језика* (97–191) Новаковић кроз три потпоглавља критички анализира постојеће уџбенике (101–151), радне свеске (151–163) и електронске интерактивне уџбенике (163–191) у настави српског језика као страног. За анализу су коришћени евалуациони обрасци предложени у другом поглављу ове монографије, уз разматрање дизајна, садржаја и, нарочито, дидактичко-методичког обликовања, и то из угла њихове полифункционалности. Наведене су предности и мане постојећих уџбеника, као и могућности њихове примене у настави. Драгоцено је то што аутор у овом поглављу даје списак постојећих уџбеника за учење српског (српскохрватског) језика као страног на почетном, средњем и напредном нивоу (40 уџбеника), при чему се опредељује да анализира уџбенике који се најчешће користе (12 уџбеника) и који су написани на српском, енглеском и руском језику: *Реч по реч*, *Више од речи*, *Научимо српски 1*, *Научимо српски 2*, *Учимо српски 2*, *Супер српски*, *Step into Serbian*, *Step by Step Serbian*, *Teach Yourself - Serbian*, *Serbian-Croatian for Foreigners*, *Introduction to the Croatian and Serbian Language*, *Сербский язык для начинающих: Учебник и разговорник*. Закључује да ниједан од анализираних уџбеника не испуњава у потпуности критеријуме полифункционалности. Већина уџбеника је без радне свеске, а постоји и велика разлика међу њима по питању дизајна, организације садржаја, наставних метода и сл. Четири уџбеника су близу тога да буду полифункционални (*Реч по реч*, *Више од речи*, *Step into Serbian*, *Супер српски*), али им недостају неки од елемената као што су визуелни садржаји, аудио и видео материјали.

Што се тиче анализе радних свезака, мали је број уџбеничких комплета за српски језик као страни који садрже радну свеску, што, рецимо, није случај

са комплетима за енглески језик. Стога аутор анализира само три радне свеске: *Реч по реч*, *Научимо српски 1* и *Научимо српски 2*. Закључује да су ове радне свеске усклађене са уџбеницима које прате, али да их одликује сиромашно ликовно-графичко уређење, као и то да све радне свеске имају разноврсна питања, радне налоге и задатке, али само једна радна свеска (*Реч по реч*) испуњава још неке критеријуме дидактичко-методичког обликовања. С обзиром на њихов мали број, Новаковић предлаже израду нових квалитетних радних свезака и њихових евалуација ради побољшања целокупног наставног процеса.

На крају, аутор анализира следеће интерактивне уџбенике: *Serbian for Beginners*, *Српски - језик мога завичаја*, *Learn Serbian - 50 Languages*, *Simply Learn Serbian*, (*Про*)*Говори српски*. Прва два уџбеника намењена су раду са рачунара, док су преостала три креирана за коришћење са мобилног телефона. *Serbian for Beginners* је први електронски интерактивни уџбеник за учење српског језика као страног у Србији и може се сматрати полифункционалним уџбеником, којем једино недостају видео-садржаји. Прави полифункционалан уџбенички комплет је, како закључује Новаковић, *Српски - језик мога завичаја*, који се састоји од три уџбеника, и може служити као пример за израду будућих уџбеничких комплета.

Што се тиче апликација за мобилне телефоне, аутор показује да *Learn Serbian - 50 Languages* и *Simply Learn Serbian* нису прави уџбеници због изостављања неопходних критеријума у оквиру дизајна, садржаја и дидактичко-методичког обликовања. Једино уџбеник (*Про*)*Говори српски* испуњава очекиване критеријуме и може се сматрати правим полифункционалним електронским интерактивним уџбеником, који је уједно и први уџбеник оваквог типа намењен учењу српског језика као страног преко мобилног телефона. Креирао га је аутор ове монографије као део рада на докторској дисертацији *Полифункционалност уџбеничког комплета за учење српског језика као страног* одбрањеној 2021. године.

На основу спроведене анализе аутор закључује да је уџбенички комплет неизоставно наставно средство од ког директно зависи остваривост циљева наставног процеса. Како би се постигао оптималан квалитет, неопходна је стална евалуација и усавршавање постојећих елемената уџбеничког комплета, уз тежњу ка њиховој полифункционалности.

Ова монографија се надовезује на досадашња Новаковићева истраживања, заокружује његов научни пут у методици наставе српског језика као страног и отвара могућности за даља истраживања у овој недовољно испитаној научној области. Аутор прати савремена научна достигнућа на овом пољу на теоријском и методолошком плану (цитира познате ауторе, преузима и проширује методологију и сл.). У истраживању је користио аналитичку, дескриптивну, компаративну и контрастивну методу.

Велики је допринос монографије у контексту методике српског као страног и саме примењене лингвистике, а огледа се у теоријским сазнањима

и практичним решењима које нуди. Важна су термилошка разграничења зато што не постоје јасно дефинисани појмови у оквиру методике српског као страног, те аутор употпуњује ту празнину уз одређивање за одговарајуће дефиниције и њихове модификације и нуђење сопствених термилошких решења. Управо Новаковићу припада заслуга за увођење термина полифункционалност у методику наставе српског језика као страног.

Ово је прва монографија која се бави анализом штампаних и електронских интерактивних уџбеника за српски језик као страни уз креирање евалуационог обрасца применљивог не само за анализу ових уџбеника него и за анализу уџбеника за друге стране језике. Значај ове монографије је и у оригиналности, јер досад није било овако свеобухватне анализе уџбеничких комплета, која би укључила и процену радних свезака. Ауторов допринос је у креирању евалуационог обрасца за анализу радних свезака, који досад није постојао ни за један језик, и у указивању на важност постојања радне свеске као обавезног дела уџбеничког комплета, што за српски као страни није била уобичајена пракса.

Информације изнете у овој монографији драгоцене су за широку публику - корисна је за научне раднике који се баве методиком наставе страних језика, а нарочито методиком српског језика као страног, затим наставнике и ученике јер им помаже да се лакше одреде за адекватне материјале које ће користити у наставном процесу, као и састављаче уџбеника који стичу увид у то шта треба да укључе у уџбеник да би он у потпуности био полифункционалан, тј. како би сви његови елементи задовољили методичке и педагошке критеријуме неопходне за савладавање страног језика. Имајући у виду све речено, закључујемо да је теоријски и практични допринос ове монографије на плану примењене лингвистике и, конкретније, методике страних језика, вишеструк и драгоцен, да доноси потпуно нова сазнања методици српског језика као страног, као младој и још неразвијеној дисциплини, и отвара простор за разна нова испитивања.

Исидора З. Јакшић Перовић¹

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Центар за проучавање језика и књижевности²

¹ isidora.jaksic.perovic@filum.kg.ac.rs

² Истраживање спроведено у раду финансирано је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2024. години број 451-03-66/2024-03/ 200198).

СРЕТО ТАНАСИЋ: ЈЕЗИЧКО ОГЛЕДАЛО СРПСКО

(Приказ књиге *Српски језик и ћирилица: огледало српско*, Прометеј, Београд 2023)

Професора Танасића није потребно богзна како представљати. У свом 50-годишњем раду и дјеловању, изградио је имиџ угледног научника, чије је тежиште истраживања чинила синтакса српскога језика, а у последњих двадесетак година и статус српског језика, његова улога у науци и образовању, улога у друштву, његов нормативни аспект и сл. Подсјетио бих тек на то да је проф. Танасић магистрирао у Сарајеву 1980. године, да је у подугом низу година на национално профилисан начин, веома успјешно и својски водио Институт за српски језик САНУ, да је данас предсједник Одбора за стандардизацију српског језика, члан Академије наука Републике Српске. Све остало је између. Не тек узгред кажимо да је он преводилац, зналац руског језика и руске књижевности, познавалац руске душе и – рекао бих (мислећи на Танасићеве књиге) – наратор с изванредним осјећајем за ткање, за компоновање детаља и општијих представа. Танасићева књига *Српски језик и ћирилица: огледало српско* (2023), на неки начин је наставак оног што је фиксирано и казано у књизи *Разумевање језика* објављеној у едицији *Одговори* (као својеврсном интервјуу са Милошем Јевтићем). Други члан у наслову књиге („огледало српско“) данас нас неодољиво подсјећа на неко друго и давно огледало, на Његошеву збирку епских народних пјесам *Огледало српско* објављену у стоном Београду 1845. године. У Његошевом огледалу (у епици српској уопште) огледа се јунаштво и пожртвовање, част, вјера и морал, оданост роду и племену – све оне вриједности које красе дух нашег човјека и чине ослонац за његово одржање и битисање, за опстанак и одржање државе и национа. У Танасићевом *Огледалу српском* излазе на видјело неке старе а данас угрожене вриједности као претпоставке свеопштег опстанка српског. То су **српски језик** и његово писмо **ћирилица** као стожер, као наша духовна тежишта. И ма колико да такве творевине духа имају своју генезу и своје научно утемељење, оне се и данас, на почетку XXI вијека подривају, као што су бивале подриване у цијелој својој новијој историји од Вука Караџића до данас, па и далеко прије тога.

Тематски и садржајни оквир Танасићеве књиге о српском језику и његовом ћириличком писму у начелу обухвата период од тзв. Бечког књижевног договора из 1850. године до Ломпарове књиге *Дух самопорицања* (која је годину коју прије доживјела 13. своје издање). И одмах да се каже: последице Вукове реформе српског језика и правописа, отпочело је подривање

српског језика и процес разводњавања и рушења српског језичког програма. И сам Бечки књижевни договор као да је наручен. У њему стоји да српски и хрватски народ треба један језик и једну књижевност да имају. А који то језик? У науци и култури новијег доба прихваћен је Вуков, вуковски, што-кавски или српски реформисани језик, али се назив тога језика употребљавао са двојним именом. И тако све до најновијег времена. Танасићева књига *Огледало српско* указује на начине како је то чињено код Срба у хиљадугодишњој историји и какве је посљедице имало по наш народ и нашу културу. Показује то Танасић на забранама ћирилице: од оне из 1059. године (када сабор у Сплиту ћирилицу проглашава као непријатељско писмо), преко својатања писма којим је исписана нпр. *Повеља Кулина-бана* („босанчица“). Ово писмо је Ђуро Трухелка 1889. срачунато именовано тако (а посриједи је један тип ћирилице пренесен у Босну тек у вријеме краља Твртка), колико год да је у науци познато како је ријеч о једном типу српске брзописне ћирилице, ни мање ни више од тога. У том погледу тешко је и свједочанство о прогону ћирилице из 1915. године које нам је оставио Лука Лазаревић (један од потомака чувеног Карађорђевог војводе попа Луке Лазаревића). Проф. Танасић преноси то свједочење и овдје желим да га цитирам у изворном облику: „Мржња према Србима и свему што је српско одредила је Аустријанце да одмах, чим су ушли у Београд, збришу ћирилицу. Нигде се није трпео никакав натпис, никаква фирма. Нарешено је да се излупају све плоче на којима су исписана била имена улица варошких. Са зграде универзитета скинут је натпис Миша Анастасијевић свом Отечеству. Све трговачке фирме морале су бити замењене другим, латиницом написаним. Излупане су плоче с натписима на зградама које су својина просветних фондова... Пели су се на врх зграде Русије, да би уништили натпис на њој“ (стр. 41).

А тек о затирању свега што је српско у тзв. Независној држави Хрватској, да се и не говори. Процес гушења ћирилице настављен је и после ослобођења, од 1945. године наовамо, само што су методе биле суптилније, некако маскиране, за млађе нараштаје недовољно прозирне. Упитајмо се нпр. зашто је угледни издавач Нолит латиничким писмом објавио сабрана дјела Милоша Црњанског, једног од највећих писаца српских, и то без предговора или поговора било којој књизи, без ичег критичког што би морало да прати дјело тако угледног писаца. Да ли зато што средишње мјесто у дјелу Милоша Црњанског чине *Сеобе*!

Изгледа да затирању ћириличног писма нема краја. Зато се данас у вријеме тежњи ка глобалистичком уређењу свијета међу младим свијетом протура фраза како је ћирилица анахрона, застрјела, превазиђена, како је то неки реликт прошлости који смета и води нас на странпутицу. И о томе веома лијепо и темељито пише проф. Танасић у најновијој књизи. За њега је српски језик и ћирилично писмо огледало. За мене такође, за немали дио млађега свијета. Хвала му на таквој метафори! И ето, да не би испало како

проф. Танасић, председник Одбора за стандардизацију српског језика сје-ди и празнослови, како је празнословје све то што се данас предузима у заштиту српског националног језика, пренијећу мишљење Олега Трубачова (једног од најугледнијих слависта XX вијека), цитирано у Танасићевој књизи на стр. 19–20: „Прије више од хиљаду година Црноризац Храбар је говорио о потешкоћама да се пренесу било којом азбуком – грчком или латинском – управо ти посебни гласови словенског језика као што су ж, ш, ч ... замислите, већ је дванаесто стољеће како је та азбука са нама. И шта, да све то ми изгубимо за рачун не знам чега? За рачун неке глобализације, која такође нешто непознато носи собом? ... а нашу ћирилицу је, говорећи ријечима истог тог Црнорисца Храбра, сачинио *један свети човек* ... Одговорно могу рећи да сви ти разговори о предностима латинице и о њеном савршенству нису ништа друго до најновији културни, боље рећи антикултурни, мит. Глобализација, која још није на свјетској сцени показала своје истинске намјере, већ се служи масовним обманама и стварањем митова“. На трагу Трубачовљевих схватања јесу и мишљења проф. Танасића. Утицај глобализације и појаве које су у непосредној вези с њом аутор потанко образлаже у једном засебном одјелку. Општи је закључак да се мало чини на стварном очувању националног идентитета. А тежње ка очувању националних вриједности, надасве вјере, језика и писма, морале би да имају широк фронт, јасне и дугорочне планове који би обухватили ћачки и студентски узраст, школе и факултете, национално писмо у штампи и медијима, уопште у културном и јавном животу. Танасић сматра да државни апарат чини што чини, али он, и сви ми, очекујемо већу посвећеност државних тијела најважнијим националним питањима. Међу њима, како наглашава Танасић, свакако је израда и штампање уџбеника из националних предмета, што је данас попримило стихијски карактер, тако да страни издавачи постављају захтјеве пред ауторе уџбеника обликујући тако свијест млађих нараштаја. Глобално схватање свијета, механизми таквог схватања, нови видови функционисања и тзв. нова реалност –преплављују народе и државе, надасве оне мале. Тај проблем проф. Танасић оцјењује овако: „Вријеме глобализације, вријеме транзиције неповољно се одражавају на српски национални и културни идентитет... То се нарочито види према статусу који српски језик има у Србији, а и друге националне дисциплине су у сличном положају. Ситуација је тешка и посебно зато што транзицију нисмо ни дочекали са уређеном језичком ситуацијом и дефинисаном националном политиком у вези с националним језиком“ (Танасић 2023: 30). Ипак, сматрам да су Срби као национ тврд орах, да нови, перфидни видови притиска на националне вриједности неће уродити плодом, јер није све потопљено. Присјетимо се зато анкете о нарјечју коју је у Српском књижевном гласнику покренуо чувени историчар књижевности Јован Скерлић пред Први свјетски рат. Колико год да је као књижевни критичар и историчар књижевности био тврд, неприкосновен, у

креирању националне културне историје он није био богзна колико видовит. Скерлић је — како каже проф. Танасић — изнио суд „да ће кроз извјесно вријеме ћирилица уступити мјесто латиници“. Као што знамо, латинице у Србији није било све до стварања Краљевнине СХС. Талас ширења латинице на Србију (на друге српске области у држави Југославији још више), био је најинтензивнији у периоду после Другог свјетског рата. Дошло је вријеме (и о томе говори проф. Танасић), да су у Србији (и Републици Српској) данас два опречна процеса на снази. Они се преплићу, сударају:

1. процес: латиница се стихијски шири обухватајући штампу, телевизију, интернет садржаје, готово све (уочавамо данас да је има и на православним гробљима, гдје никад није имала мјеста);
2. ћирилица се одрешитије штити (између осталог и **Законом о српском језику и ћирици** усвојеном 2021. године (који је као готово идентичан закон усвојен и у Републици Српској).

Слободан сам да кажем како ће питање писма бити дефинитивно разријешено кад се у Србији донесе закон о ћирици као писму у службеној и јавној употреби. Тако су својевремено учинили Бугари, тако су инфилтрацију латинице у коријену сасјекли Руси. Дефинитивна заштита свог националног писма није гријех, а није ни на штету мањинских заједница и њихових права која се регулишу другим законским актима. Тако би латиница (употребљавана надалеко у заједничкој држави) ушла у фонд националне културе као пратећи показатељ бившег државног и језичког заједништва Срба и Хрвата. Постоји данас мноштво стручњака из различитих области, научних и државних тијела (какав је нпр. Одбор за стандардизацију српског језика или Савет за српски језик) који држе до научних схватања, а језик посматрају као природни феномен који има своје законитости, мијења се и развија, и ови га проучавају управо као таквог, одбацујући сваки инжењеринг, насиље над језичком материјом и притисак, па макар то долазило из највиших државних тијела (овдје у првом реду мислим, и проф. Танасић мисли, на недавно усвојени **Закон о родној равноправности**, чији се захтјеви рефлектују не само на језик). Замислите: они би да прописују, кују и намећу нове ријечи – а језик то не трпи! Јер, било је и раније у појединим књижевним епохама писаца који су показивали склоност ка грађењу нових ријечи, кованица и других неологизама (какав је нпр. Лаза Костић или Момчило Настасијевић), па су и њихове креације остајале на периферији лексичког система српског језика. Шта ће тек да буде са овим, створеним *ad hoc* под маском бриге за родну равноправност!

Уложио је овај угледни научник наш, синтаксичар по ужем одређењу, уложио је доста знања и труда истински се бринући о националном језику Срба. Резултати његовог рада су и лијепи и видљиви, и нису остали смо у нашим научним и стручним оквирима. Припремајући рукопис имао је при руци овај већи број расправа социолингвистичке природе, по-

замашан број књига и расправа уже језичке садржине, зналачки их користећи у приказу о обради тема и проблема. Зато ова књига увелико превазилази оквире научно-популарног штива. Илустрације ради, навешћу тек имена из свијета науке о језику и сродних области, на које се позивао или штогод важније цитирао из њихових списа, расправа или књига: Тирило и Методије, Сава Мркаљ, Вук Караџић, Томо Маретић, Милан Решетар, Јован Скерлић, Ватрослав Јагић, Ђуро Трухелка, Марко Вего, Петар Колендић, Павле Ивић, Милка Ивић, Слободан Реметић, Михаило Стевановић, Петар Ђорђић, Олег Трубачов, Мато Пижурица, Шефик Бешлагич, Предраг Пипер, Александар Јовановић, Милош Ковачевић, Иван Клајн, Јасмина Грковић-Мејџор, Виктор Савић, Вељко Брборић, Никола Родић, Вања Станишић, Јелица Стојановић, Невен Исаиловић, Бранко Летић, Далибор Брозовић, Милорад Радовановић, Зорица Никитовић, Милош Окука, Ирена Грицкат, Миливој Алановић, Јасна Влајић, Даринка Гортан-Премк, Јелица Јокановић-Михајлов, Софија Милорадовић, Слободан Павловић, Људмила Поповић, Милан Шипка, Марина Спасојевић, Драгана Цвијовић, Анета Спасојевић.

Књига *Српски језик и ћирилица: огледало српско* свједочанство је о великој устрајности, обазривом и озбиљном односу према српском језику и језичким проблемима које проф. Танасић обухвата и расвјетљава. Писана једноставним језиком и стилски уједначена и дотјерана, она чини **огледало** у којем се и сам аутор огледа, а морала би да чини и огледало над којим се сви надносимо, критички тако оцјењујући свој удио у проучавању српске језичке баштине, своју улогу (да употријебимо формулацију проф. Милоша Ковачевића) у одбрани језика српског и изношењу истине о њему.

Неђо Г. Јошић¹

Институт за српски језик САНУ

¹ nedjo.josic@isj.sanu.ac.rs

СРПСКИ ЈЕЗИК КАО СТРАНИ У ИСТОРИЈСКО- ДРУШТВЕНОМ КОНТЕКСТУ: РАЗВОЈ НАСТАВЕ ОД ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ ХХ ВЕКА ДО ДАНАС

(Александар Новаковић, *Фрагменти о методици наставе српског као страног језика након Другог светског рата*, Филозофски факултет, Ниш, 2024)

Потреба и жеља странаца да овладају српским језиком спомиње се још у периоду XIX века када је настава организована сходно тадашњим могућностима, а циљ је остао исти до данас: пронаћи занимљиве и функционалне приступе како би се на најлакши могући начин наш језик приближио странцима из разноврсних земаља света. У публикацијама које се баве овом темом спомињу се различите године као кључне и значајне у развоју методике српског као страног језика; разнолики људи, места, институције, уџбеници, те о историјском развоју ове гране лингвистике можемо промишљати тек када све те елементе склопимо у целину. До данашњих дана није постојала публикација у којој је развој методике српског као страног језика сагледан кроз дијахрону вертикалу и у којој је показан њен историјски развој и значај.

Године 2024, у издању Филозофског факултета Универзитета у Нишу, објављен је уџбеник *Фрагменти о методици наставе српског као страног језика након Другог светског рата* доц. др Александра Новаковића: у њему се систематично, јасно, прецизно и надасве занимљиво и квалитетно, описује развој методике српског језика као страног од периода након II светског рата, када долази до повећања заинтересованости за учењем српског језика сходно актуелним друштвено-политичким и културолошким приликама на простору тадашње државе. Тачније, како сам аутор истиче у *Предговору* публикације, обухваћен је период 1945–1986. године који се сматра „златним добом методике наставе српског као страног језика”. Идеја о публикацији овог уџбеника, према речима аутора, настала је још током одбране докторске дисертације, када је кандидат добио *добронамерни* и практични савет од чланова Комисије да се детаљније и ближе упозна са епохом након II светског рада и достигнућима која се везују за њу. Такође, можемо слободно да истакнемо, да је публикација настала и као резултат дугогодишњег рада Александра Новаковића у Центру за српски као страни језик и нематерњи при Филозофском факултету у Нишу – практичног рада са студентима, али и теоријског: аутор рада је сате проводио читајући и трагајући за подацима који су му били потребни како би настао уџбеник који је пред нама.

Публикација *Фрагменти о методици наставе српског као страног језика након Другог светског рата* броји 153 стране, почиње одељком *Предговор* (стр. 9–13), након чега следи тринаест разноврсних и занимљивих поглавља (лекција): 1. *О важности сагледавања историјског развитка (методике) наставе српског као страног језика* (стр. 13–19), 2. *Место и значај Института за стране језике у развоју (методике) наставе српског као страног језика* (стр. 19–27), 3. *Место и значај уџбеника Почетни течај српскохрватског језика у развоју (методике) наставе српског као страног језика* (стр. 27–35), 4. *Место и значај уџбеника Српскохрватски језик 1: почетни течај за странце у развоју (методике) наставе српског као страног језика* (стр. 35–41), 5. *Место и значај уџбеника Средњи течај српскохрватског језика у развоју (методике) наставе српског као страног језика* (стр. 41–47), 6. *Место и значај уџбеника Српскохрватски језик 2: средњи течај за странце у развоју (методике) наставе српског као страног језика* (стр. 47–55), 7. *Место и значај зборника радова са два округла стола у развоју (методике) наставе српског као страног језика* (стр. 55–71), 8. *Место и значај радничких и народних универзитета у развоју (методике) наставе српског као страног језика* (стр. 71–79), 9. *Место и значај Међународног славистичког центра у развоју (методике) наставе српског као страног језика* (стр. 79–85), 10. *Место и значај зборника Међународни састај слависта у Вукове дане у развоју (методике) наставе српског као страног језика* (стр. 85–97), 11. *Место и значај уџбеника Српски језик за странце проф. Боже Ћорића у развоју (методике) наставе српског као страног језика* (стр. 97–105), 12. *Место и значај научног рада професора Милорада Дешића у развоју (методике) наставе српског као страног језика* (стр. 105–117) и 13. *Континуитет у истраживањима (методике) наставе српског као страног језика* (стр. 117–127). Након ових одељака следе поглавља под називом *Уместо закључка* (стр. 127–129), *Регистар аутора* (стр. 129–133), *Индекс појмова* (стр. 133–135), *Из рецензија* (стр. 135–147), *Библиографски подаци о радовима објављеним у овом уџбенику* (стр. 147–149) *Биографија аутора* (стр. 149).

У горенаведеним лекцијама, којих има (како смо истакли) тринаест, аутор сагледава и истиче значај и важност историографских истраживања у настави српског језика као страног, а посебан акценат је на улози Института за српски језик, народних и радничких универзитета, Међународног славистичког центра, првих научних скупова и округлих столова који су били посвећени овој теми; описује важност свих публикација које су до данас објављене – зборнике радова, научне часописе, као и прве уџбенике за учење српскохрватског језика као страног. Такође, аутор истиче значај и допринос који су за ову научну дисциплину дали професори Божо Ћорић и Милорад Дешић.

Лекције су писане јасним стилем, наслови су истакнути прецизно и тачно и концепирани су тако да се кроз њих може читавати садржај предстојеће лекције. Свака лекција састоји се од неколико јединица – апстракт и кључне речи, које се налазе на почетку сваке лекције и које доприносе квалитету – како

у садржинском тако и у визуелном погледу. Оно што бисмо посебно истакли јесте то да се свака лекција завршава делом *Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената* и *Задатак за израду пројекта*, чиме аутор подстиче студенте на рад, читање, али и на промишљање и креативност. Посебно бисмо истакли значај дела – *Задатак за израду пројекта* јер кроз њега аутор инсистира на истраживачком приступу обрађеним темама и омогућава студентима да прочитају секундарну литературу из области српског као страног језика, потраже архивску и библиотечку грађу, упознају се електронским и дигитализованим издањима, те да компаративним и контрастивним приступом обраде издвојено питање. На крају сваке лекције наведена је цитирана литература, што читаоцима омогућава даља самостална истраживања. Уџбеник је обогаћен фотографијама и графичким приказима што повећава квалитет публикације, а истовремено визуелни моменат побољшава читљивост и пријем садржаја од стране студената. Многа важна питања су дотакнута овим уџбеником: нпр. аутор износи податак да је у периоду од 1961. до краја 2023. године у области методике српског као страног језика објављено више од четири стотине научних публикација, те да бројност радова и избор тема показују да је ова грана језика чврсто утемељена и да долазећи истраживачи имају добру базу која ће бити јасан путоказ ка будућности.

Имајући у виду све наведене чињенице можемо закључити да уџбеник *Фрагменти о методици наставе српског као страног језика након Другог светског рата* доц. др Александра Новаковића представља велики допринос методици наставе српског као страног језика, као и свим осталим методичким поддисциплинама са којима је она у тесној вези. У њој су употпуњена, обогаћена и систематизована на једном месту сва теоријска сазнања у вези са наставним процесом у чијем центру су странци који усвајају наш језик као страни, и то у периоду након Другог светског рата. Иако се аутор у наслову речју *Фрагменти* ограђује од могућег свеобухватног приступа овој теми, видимо да је овом публикацијом ипак детаљно и систематично анализирана одабрана тема. Кроз јасан стил и обиље практичних задатака и слика које прате наставне јединице, аутор гради уџбеник који ће несумњиво бити вредан и значајан. На крају, још једном наглашавамо да је уџбеник *Фрагменти о методици наставе српског као страног језика након Другог светског рата* вишеструко користан, а ширина и дубина обрађене теме указује на његову свестраност. Овај уџбеник несумњиво ће бити значајан не само студентима Филозофског факултета у Нишу него и свим осталим студентима, као и љубитељима и проучаваоцима методике и језика уопште.

Нина Љ. Судимац Јовић¹

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Депарتمان за србистику

¹ nina.sudimac@filfak.ni.ac.rs

